

УДК 330.15 (477)

INTEGRATION OF ENVIRONMENTAL FACTORS AND ECONOMIC COMPONENTS - THE RESOURCE BASE OF ECONOMIC GROWTH ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ТА ЕКОНОМІЧНИХ СКЛАДОВИХ - РЕСУРСНА БАЗА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Neudachyna A. I. / Неудачина А. І.

Student / Студент

Zhuravska N.Y. / Журавська Н.С.

Ph.D., Associate Professor / к.т.н., доц.

ORCID: 0000-0002-4657-0493

Kyiv National University of Construction and Architecture,

Kyiv, Povitroflotskyi ave. 31, 03037

Київський національний університет будівництва і архітектури,

Київ, Повітрофлотський просп. 31, 03037

Анотація. Сприяння формуванню основ еколого-економічного світогляду, з врахуванням економічних аспектів природокористування і природоохоронного законодавства є необхідною складовою яка дозволяє майбутнім фахівцям визначати рівень забруднення довкілля, величину завданої йому шкоди, вести ефективну роботу відновлення довкілля. Вивчення впливу екології на економіку є необхідним при залученні зелених технологій для стратегічного розвитку підприємницької діяльності, фінансових результатів підприємств, здійснення економічних рішень.

Ключові слова: економіка, екологія, економіка природокористування, сталий розвиток, навколишнього середовища

Для розгляду інтеграції екологічних та економічних складових необхідно навести основні відомі методи, категорії, принципи, завдання, блоки, визначання науки про раціональне та ефективне використання природних ресурсів, організацію ефективних систем охорони навколишнього середовища яка є економіка природокористування (природокористування подається як сукупність усіх форм експлуатації природно-ресурсного потенціалу й заходи щодо його збереження). Її завдання: пошук шляхів підвищення екологічно-економічної ефективності національної економіки; вивчення економічних аспектів з приводу взаємодії людей та природи; розробка методологій і методів економічного обґрунтування оптимального напрямку соціально-економічного розвитку з урахуванням екологічних обмежень; обґрунтування важелів для виправлення неефективності ринку використання інструментів екологічних вигод; аналіз здатності ринкових систем, щоб забезпечити ефективний розподіл екологічних ресурсів; аналіз існуючих протиріч між потребами соціально-економічного розвитку та можливостями екосистем; аналіз здатності ринкових систем, щоб забезпечити ефективний розподіл екологічних ресурсів [1-6].

Слід також додати, що екологічна економіка має три основні концепції і принципи: перший заснований на ідеї, що найкращим є мінімальне використання природних ресурсів. Відповідно до принципу "мінімального впливу", право використання ресурсів повинно перебувати в руках місцевих груп населення, що проживають у невеликих поселеннях, які зацікавлені в гармонії життя з природою.

Другий заснований на концепції оптимального використання природних ресурсів. Під оптимальністю я маю на увазі вилучення з природи такого обсягу ресурсів, яке дозволяє кожному члену суспільства неухильно підвищувати рівень свого добробуту (невеликий, але рівномірний приріст щорічного споживання для суспільства). Третій і останній заснований на принципі максимального використання природних ресурсів для максимізації добробуту населення. Відповідно до цієї парадигми, усі члени суспільства прагнуть до максимального використання природних ресурсів. Також природокористування є раціональним і нераціональним (раціональне природокористування – високоефективне, екологічно обгрунтоване господарювання, спрямоване на забезпечення умов існування людства й стабільного одержання матеріальних благ; нераціональне природокористування – це природокористування, внаслідок якого природа втрачає здатність до самовідтворення, самоочищення та саморегулювання. Призводить до вичерпання природних ресурсів, забруднення довкілля або знищення рекреаційних і естетичних якостей природи). Основні блоки питань екологічної економіки, існує дві групи взаємопов'язаних питань: більш економне та ефективне використання природних ресурсів; методи запобігання забрудненню довкілля або зменшення його є економнішими та ефективнішими.

Існують такі економічні методи управління процесом природокористування, про найефективніші і найпоширеніші: регулятивний (платежі за ресурси, податки за забруднення навколишнього середовища); заохочувальний (інвестиції на охорону природи; надання пільг в оподаткуванні підприємств; надання на пільгових умовах позичок для реалізації проектів щодо забезпечення раціонального природокористування; звільнення від оподаткування фондів охорони довкілля); каральний (штрафні платежі за забруднення; штрафні платежі за понаднормове використання сировини, палива, енергії тощо).

Існує чотири принципи збалансованого природокористування: принцип початкового рівня споживання природних ресурсів, принцип сумісності антропогенних навантажень природно-ресурсному стану регіону, принцип підтримки просторової оптимальності в процесі господарського використання природних систем; принцип підтримки природних енергетичних циклів у процесі антропогенної діяльності; принцип гармонізації біотичних і абіотичних ритмів; принцип пріоритету довгострокової екологічної оптимальності при визначенні економічної ефективності поточного природокористування; принцип нульового споживання природних ресурсів, принципи сумісності антропогенних навантажень сумісними природно-ресурсними потенціалами, принципи збереження просторової цілісності природних систем у процесі господарського використання; принцип підтримки кругообігу матеріалів природного походження в процесі антропогенної діяльності, принцип гармонізації ритмів виробництва та природи, принцип пріоритету оптимізації навколишнього середовища в довгостроковій перспективі при визначенні економічної ефективності поточного природокористування.

Подальший неконтрольований та некерований розвиток людської

діяльності матиме руйнівні наслідки для життя на планеті в цілому. Тому основним завданням екологічної економіки є вивчення найкращих варіантів адаптації глобальної соціально-економічної системи до змін, що відбувається в біосфері, та визначення оптимального антропогенного навантаження на навколишнє середовище з використанням усіх можливих економічних стимулів. Для розвитку економіки будь-якої країни важливі три основні фактори: головний - трудові ресурси (населення); кошти виробництва (сільське господарство, транспорт, будівництво, технології і т.д.); природні ресурси [1-6].

Одним з основних моментів на вирішення проблеми управління природними ресурсами є необхідність застосування комплексного підходу до збереження та раціонального використання природних ресурсів, тобто, ресурс має розглядатися як єдине ціле у контексті багатогранного на нього людини. Реальні потреби в природних ресурсах повинні визначатися з урахуванням взаємозамінності факторів виробництва, для їх оцінки та отримання з них продукції необхідно розглядати їх як єдиний комплекс, інтегровану систему натуральних продуктів. Природно-ресурсний потенціал - це сукупність природних ресурсів, якими володіє та чи інша територія, наприклад, світ, регіон, країна або її частина. У міру поширення негативних наслідків екологічних проблем виникає необхідність раціонального використання природних ресурсів. До невичерпних ресурсів, які не відновлюються (мінеральні ресурси, рослини і тварини), ті, які відновлюються відносно, тобто дуже повільно (земля), і які відновлюються (живі організми). Вичерпні ресурси бувають невідновними (мінеральні ресурси та зниклі види рослин і тварин); відносно відновними, тобто такими, що відновлюються дуже повільно (земельні), та відновними (біологічні). Невичерпні ресурси поділяють на відносно невичерпні, кількість яких залишається незмінною, але якість значно погіршується (водні ресурси та атмосферне повітря), і дійсно невичерпні, на кількість і якість яких людина не здатна вплинути (агрокліматичні, енергія Сонця, вітру, хвиль, течій, припливів). Залежно від природних компонентів розрізняють мінеральні ресурси, земельні ресурси, водні ресурси, лісові ресурси та рекреаційні ресурси. Систематизація даних про різні види природних ресурсів завершується створенням відповідних реєстрів. Засади щодо раціонального використання природних ресурсів: облік природних ресурсів; планування, використання та відтворення природних ресурсів; залучення в господарський оборот природних ресурсів на науковій основі; дотримання екологічних вимог при використанні природних ресурсів; підвищення рівня суспільної свідомості та екологічно-правової культури.

В Україні контроль за використанням природних ресурсів здійснюється на державному рівні. Державна система управління має принципи, зумовлені специфікою об'єкта управління, які полягають у наступному: єдиний еколого-технічний підхід; комплексне вирішення проблеми раціонального використання природних ресурсів; облік регіональних можливостей, таких як розміщення виробництв та використання природних ресурсів, які вимагають диференційованих підходів до вирішення екологічних проблем.

Досвід розвинених країн показав, що національна потужність залежить, передусім, від високого рівня культури та технологій, у тому числі культури

природокористування. Цей досвід, а також досвід вітчизняного бізнесу переконує нас у тому, що далі йти старим шляхом економічного розвитку неможливо і необхідна нова концепція природокористування.

Головним екологічним ресурсом сучасності є змінна система цінностей та способів освоєння світу. Критерії економічного прогресу тепер мають оцінюватися лише з погляду "якості життя" та його впливу на збереження біосфери та розвиток духовності людини. Економіка товарів поступово замінюється економікою інформації, і принципи управління довкіллям у 21 столітті мають набути нових характеристик:

1. Підходи до вивчення всіх природних явищ і процесів повинні бути універсальним цілісним, заснованим на ідеї єдності світу, тісних взаємозв'язків всіх явищ і процесів у природі, невідворотність розплати за будь-які втручання в довкілля.

2. Будь-яка діяльність людини повинна супроводжуватися ідеєю від того, що людина є часткою природи, її елементом та не має права своїми функціями порушувати гармонію життєдіяльності біосфери.

3. Моделювання стратегій екологічного та економічного розвитку країни людства в цілому повинно ґрунтуватися на багатомірних прогнозах.

4. Нова цивілізація в процесі свого розвитку повинна виробити соціальні та виробничо-технологічні орієнтири на формування принципово іншої матеріальної основи, тобто, природньо функціонуючої системи, здатної здійснювати еквівалентний обмін речовиною та енергією між суспільством та навколишнім середовищем.

У процесі суспільного розвитку постійно виникає суперечність між зростаючими потребами людей і обмеженими можливостями біосфери. Економіка природокористування насамперед займається цими компонентами природного середовища, природними ресурсами, тобто, елементами та силами природи, які людина може використовуватиме для підтримки життя.

Стратегічним напрямом природоохоронної діяльності має стати забезпечення більш повного та комплексного використання природних ресурсів, розробка та впровадження технологічних процесів, що значно знижують або виключають забруднення навколишнього середовища, глибша переробка первинної сировини. У деяких випадках використання природних ресурсів може бути одним із способів їхньої охорони. Наприклад, санітарні рубки допомагають підвищити продуктивність лісів, а правильно організоване полювання на тварин покращує їх стада. Принцип єдності охорони природи та її раціонального використання — основний принцип у взаємовідносинах суспільства з природою. При цьому саме поняття охорони природи набуває ширшого змісту. В такому аспекті охорона природи є необхідною умовою використання її ресурсів і служить підтриманню динамічної рівноваги між використанням природних ресурсів, з одного боку, і відтворювальними можливостями природи — з другого, що особливо важливо за високої технічної оснащеності сучасного виробництва. Принцип поєднання охорони природи та її раціонального використання є одним із основних у взаємовідносинах суспільства та природи. При цьому самопоняття охорони природи набуває ширшого змісту. У цьому

аспекті охорона природи є необхідною умовою використання її ресурсів і служить підтримці динамічної рівноваги між використанням природних ресурсів, з одного боку, і відновлювальною здатністю природи з іншого, що особливо важливо в умовах передової технічної оснащеності сучасного виробництва, далі формується нова підсистема - екосфера, для забезпечення балансу між охороною навколишнього середовища та продуктивністю. Її характеристики спрямовані на захист, відновлення, збільшення і раціональне використання природних ресурсів для задоволення потреб людини.

Екосфера - це планетарний простір пов'язаний з виробництвом природного середовища: матеріальне виробництво; екологічна сфера. Однак раціональне використання природних ресурсів можна визначити як збалансовану взаємодію суспільства і природи, що забезпечує компроміс між соціально-економічними потребами суспільства і здатністю природи задовольняти їх несуттєву шкоду для нормального функціонування природи.

Поняття еколого-економічних систем слід відрізнити від інтеграції економіки та природи, яка є функцією взаємозв'язку і взаємозалежності суспільного виробництва та природних процесів. Екологічний і ресурсний аспекти природокористування відображають відношення людей до природи до джерела живих ресурсів і характеризуються складом, структурою та особливостями продуктивних сил. Економічний аспект природокористування - його сутність полягає в тому, що він підпорядковується економічним законам виражає суть трудових процесів, пов'язаних з виробництвом ПР. Еколого-економічні відносини - це відносини, що виникають між людьми в процесі природокористування, спрямованого на відновлення та охорону екосистем, видобуток природної сировини і його переробку, екологізацію виробництва.

Антропогенна діяльність змінює якість навколишнього природного середовища (НПС), якість НПС визначається її здатністю виконувати певні функції: місце проживання і джерело людської діяльності та природних ресурсів; місце розселення та розміщення продуктивних сил.

Якість НПС у значній мірі визначається його забрудненням. Існує два підходи до визначення поняття "забруднення". З одного боку, забруднення - це потрапляння будь-якої речовини до компонентів НПС; з іншого боку, здатність викликати забруднення властива лише тій речовині, яка негативно впливає.

Науки використовують певні методи дослідження, які становлять чи дозволяють розкрити її методи. Термін "метод" означає "метод дослідження, метод навчання". Основними методами дослідження, економіки природокористування є: спостереження; аналітичний і синтетичний; експериментування; моделювання; прогнозування; пізнання; практика.

Таким чином, метод екологічної економіки - це комплексне і взаємопов'язане вивчення екологічних економічних умов, оброблених різними науковими методами, метою з'ясування взаємин природи і людини впливу виробничої діяльності на навколишнє середовище. Багато питань наукових досліджень та управління у цій сфері вирішуються науковими центрами, інститутами та дослідницькими лабораторіями, підвідомчими центральним органам виконавчої влади, таким як Український інститут екологічних проблем

при Міністерстві охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки Український науковий центр екології моря. Державне регулювання у цій сфері неможливе без ефективної системи моніторингу стану довкілля. Система екологічного моніторингу має сприяти реалізації національних проєктів. Екологічний моніторинг - це сучасна форма здійснення природоохоронної діяльності за допомогою інформаційних засобів, які гарантують регулярну оцінку та прогнозування стану довкілля та умов функціонування суспільства. Екологічна політика має передбачати:

- Екологічно раціональне використання природного та соціально-економічного потенціалів та підтримання середовища, придатного для життя суспільства;

- Соціально-екологічне та економічно раціональне вирішення проблем, розвиток міжнародного співробітництва з питань забруднення навколишнього середовища, стихійних лих, проблем, що виникають внаслідок техногенних аварій та катастроф, збереження біорізноманіття, охорони озонового шару атмосфери, запобігання антропогенної зміни клімату, охорони та відновлення транскордонного забруднення навколишнього середовища, відновлення природного стану Дніпра, Дунаю, Чорного та Азовського морів.

Інформаційними об'єктами Національної системи екологічного моніторингу України є процеси природоохоронної діяльності та їх інтеграція на місцевому, адміністративному районі на національному рівні, відповідно, і включають: зони промислових і міських агломерацій; санітарної охорони зони великих підприємств, таких як атомні електростанції, великі водосховища та ін, заповідники та інші спеціально визначені просторові одиниці; територія Автономної Республіки Крими областей України; території промислово-економічних районів; великі басейни річки України в цілому.

Територія країни розділена на зони за рівнем екологічної безпеки, в якій встановлені нормативи, що дозволяють або забороняють види виробничої, господарської та іншої діяльності щодо екологічних, соціальних та економічних умов. Аналізуючи цю велику групу питань, можна зробити важливі висновки щодо екологічної ситуації в нашій країні і виявити фактори і особливості управління середовищем проживання. Основними недоліками України на сучасному етапі є складні багатогранні фактори, які надають комплексний і всебічний вплив на всі галузі економіки, діють у різних сферах і різних рівнях управління, а тому вимагають особливої уваги, особливих рішень, тобто системних рішень з боку влади. До таких відносять такі фактори: макроекономічна політика, що змушує суб'єктів господарювання екстенсивно використовувати природні ресурси; інвестиційна політика, орієнтована на розвиток ресурсів галузей економіки; неправильна галузева політика (паливно-енергетичний комплекс, сільське господарство та енергетичний комплекс, сільське і лісове господарство і т.д.); нестабільне законодавство; відсутність прав власності на природні ресурси; відсутність екологічно збалансованої довгострокової економічної стратегії; відсутність прямих і непрямих ефектів охорони навколишнього середовища на регіональному та місцевому рівнях.

Для вирішення цих питань планується задіяти та розвивати відповідні

правові, фінансові, організаційні, наукові, методичні, інформаційні та освітні засоби. При цьому основними напрямками збереження біорізноманіття: досягнення економічного та екологічного балансу; реструктуризація економіки; глибоке підвищення культури права та природокористування; збереження та відновлення екосистем: прибережних та морських, річкових та заплавлених, озерних та водно-болотних, лугових та пасовищних, лісових та гірських екосистем; збереження видів та особин; міський ландшафт та інші інтенсивні екологічні відновлення сільськогосподарських територій. Сутність охорони навколишнього середовища полягає у взаємодії між продуктивними силами, що постійно розвиваються, і навколишнім середовищем. Комплекс заходів з охорони, раціонального використання та відтворення живої (рослинність та тварини) та неживої (грунт, вода, повітря, клімат тощо) природи взаємопов'язаний з загальними принципами (інтеграція економіки і навколишнього середовища: економіка (виробництво продукції, залучення ресурсів, викиди та скиди, споживання продукції); навколишнє середовища (повітря, енергія, вода, біологічні ресурси, корисні копалини, забруднення повітря, відходи, скиди, деградація ґрунтів, знищення біоресурсів)). Важливість раціонального природокористування та ресурсозбереження для гармонізації взаємин людського суспільства та навколишнього середовища і успішної максимальної охорони природи є одним з ключових факторів подолання глобального екологічного кризи, максимально широке і швидке впровадження нових технологій в різних галузях промисловості, особливо сучасних технологічних процесів. Використання таких технологій є зміна відносин людини до природи за рахунок зниження споживання сировини (потреби в природних ресурсах) і енергії, підвищення якості продукції зниження її собівартості [1-6]. Тому інтеграція екологічних та економічних складових є ресурсною базою економічного зростання України.

Література:

1. Врублевська О. В. З економіки природокористування. Львів: УкрДЛТУ. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mo.nltu.edu.ua/index.php/joomla-stuff/content-component/article-category-blog-2/124-2015-02-03-12-28-36> (Дата звернення 1.02.2024).

2. Синякевич І. М. Економіка природокористування: Навч. посібник. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ecology.udau.edu.ua/assets/files/metodichki/shhetina/samost-kontr-rob-zaoch-er.pdf> (Дата звернення 1.02.2024).

3. Яремчук Г. І. Економіка природокористування. Видавничий центр «Просвіта». - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wiki-data.uk-ua.nina.az/%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.html (Дата звернення 1.02.2024).

4. Г. В. Черевко, М. І. Яцків ЕКОНОМІКА природокористування. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://chtyvo.org.ua/authors/Cherevko_Heorhii/Ekonomika_pryrodokorystuvannia/
(Дата звернення 1.02.2024).

5. Петро Войтків, Євген Іванов. Навчально-методичний посібник. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/VOYTKIV-IVANOV-Zbalansovane-pryrodokorystuvannia-book-2021.pdf> (Дата звернення 1.02.2024).

6. Кречківська М.В. Природокористування. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/89.pdf> (Дата звернення 1.02.2024).

***Abstract.** Facilitating the formation of the foundations of an ecological and economic worldview, taking into account the economic aspects of nature management and environmental protection legislation, is a necessary component that allows future specialists to determine the level of environmental pollution, the amount of damage caused to it, and conduct effective environmental restoration work. Studying the influence of ecology on the economy is necessary when involving green technologies for the strategic development of business activities, financial results of enterprises, and the implementation of economic decisions.*

***Key words:** economy, ecology, economics of nature use, sustainable development, environment*